

CUNOȘTIȚELE TEORETICE ȘI EVITAREA INTERPRETĂRILOR DEFECTUOASE, CONTRARE CONSTITUȚIEI

THEORITICAL KNOWLEDGE AND AVOIDANCE MISINTERPRETATIONS, CONTRARY TO THE CONSTITUTION

Elena ARAMĂ, dr. hab., prof. univ.,
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: In this article it is reconsidered how the ignorance of the main theoretical concepts with their philosophical-legal meaning is one of the factors that generated political crisis in the Republic of Moldova in the summer 2019.

Keywords: *the theory of law, legal philosophy, law, principles, political crisis.*

INTRODUCERE

În doctrina juridică este acceptat unanim că fundamentul științelor juridice este reprezentat de teoria generală a dreptului, de la care fiecare știință ramurală primește noțiunile de bază și operează cu așa concepte precum: dreptul (esența, conținutul și forma dreptului), norma juridică, izvorul de drept, raportul juridic, tehnica juridică, răspunderea juridică, interpretarea juridică etc. Profesorul Gheorghe Mihai remarcă faptul că Teoria dreptului în sens larg este știința care studiază constantele structurale, funcționale și formale ale dreptului în universalitatea acestuia, iar Teoria dreptului în sens restrâns este știința care studiază constantele structurale, funcționale și formale ale dreptului dintr-o singură societate [1, p.109].

Constantele dreptului (acest termen a fost lansat încă la începutul secolului trecut de un autor belgian, Edmond Picard, care le-a numit „permanențe ale dreptului”, lucrarea acestui autor sub denumirea „Le droit pur: Cours d’Encyclopédie du Droit les Permanences juridiques abstraites” a fost reeditată în 2001) exprimă elementele de esență ale dreptului, indiferent de spațiul și timpul în care el acționează. Dacă achiesăm la diviziunea operată de Gheorghe Mihai, atunci în sens larg este vorba de orice spațiu de pe Terra, pe când în sens restrâns doar de spațiul nostru național, iar timpul poate fi orice timp istoric în care au existat societăți umane, prin urmare, și drept (amintim sintagma romană „Ubi societas, ibi jus”).

Ca disciplină teoria generală a dreptului joacă un rol esențial în dezvoltarea esenței dreptului și în acest demers teoria dreptului conlucrează cu filosofia dreptului, care studiază concepția globală asupra dreptului, dezvoltând rațiunea lui de a fi, temeiul conceptelor și principiilor juridice. Eugeniu Speranția puncta

că filosofia dreptului se întreabă privitor la destinația și justificarea dreptului, la fundamentul finalității și al justificării morale a principiilor unei bune legislații, interogații care să includă în perimetrul reflecției sistematice a filosofiei dreptului, idealurile, finalitățile, valorile ca indispensabile conținuturi ale gândirii omenești [2, p. 346].

Este sau nu politica superioară dreptului?

Ținând cont de postulatele teoriei dreptului și a filosofiei juridice să procedăm la analiza crizei politico-juridice din vara acestui an (2019), care a avut acoperirea deciziei Curții Constituționale, care a interpretat art.85 din Constituție și fac aceasta nu pentru a mai da cu piciorul într-o componentă a Curții care este deja moartă, ci pentru a vedea greșelile comise. Cei mai mulți analiști arată că această decizie a fost una politică și nu juridică, în contradicție cu Constituția, aducând următoarele argumente:

1. Sesizarea a fost depusă de Președintele țării la 22 mai și a cerut examinarea în regim de urgență. Curtea a dat decizia abia pe 7 iunie (au trecut 17 zile), când a arătat că este ultima zi de funcționare a Parlamentului. Special au așteptat să emită decizia în ultima zi. Unde este previzibilitatea?

2. Majoritatea judecătorilor constituționali (5 din 6) sunt ori foști membri PDM, ori au fost numiți de acesta (adică la indicația liderilor acestui partid). Mai mult decât atât: unii din ei (Reșetnikov, Apolschi) au ocupat funcțiile de judecători constituționali, venind direct din Parlament.

3. În video Dodon-Plahotniuc unul cere de la celălalt Curtea Constituțională, dovadă clară a subordonării politice a Curții Constituționale.

4. În doctrina autohtonă constituțională s-a afirmat termenul de autoritate politico-jurisdicțională a Curții Constituționale, a fost elaborată și susținută și o teză de doctorat cu acest titlu. Dar chiar și așa, dreptul nu poate ceda în fața politicului, cum bine a remarcat dl profesor Ion Craiovan - în societățile contemporane democratice dreptul nu mai acceptă în exclusivitate modelul de ordine necenzurat, bazat pe o voință arbitrar impusă, ci modelul motivațional, bazat pe punerea în valoare a principiilor generalității și alterității regulii de drept, căci relațiile sociale de putere nu sunt arbitrar instituite, ci sunt tot mai mult dirijate de valorile juridice care intră în conștiința comunității [3, p.77]. Pe bună dreptate remarca un constituționalist francez, Dominique Rousseau, examinând suportul politic al deciziilor juridice, că arbitrariul politic nu poate fi sursă a legilor. Autorul, formulând teoria democrației continue, a arătat că actualmente voința generală exprimată în legi va fi într-adevăr cea generală dacă ea va fi rezultatul unei dezbateri, la care participă cât mai multe și cele mai diverse subiecte: asociații, jurnaliști, grupuri de media, etc., politicienii nu mai dețin cele mai bune resurse informaționale, astăzi societatea îi poate supraveghea, controla activitatea lor fără ca aceasta să devină monopolul lor politic [4, p. 8].

Un regim este cu adevărat democratic, legătura indisolubilă între democrație și stat de drept este demonstrată nu numai de faptul că guvernarea majorității se face prin intermediul reprezentativității organelor puteri, aceasta trebuie să fie completată de respect față de demnitatea umană, de drepturile și libertățile persoanei, printre care se găsește și dreptul de a participa la formarea voinței generale, exprimate în legi. Iar pentru ca acesta să se întâmple, este imperios necesară luarea în considerare a opiniei cetățenilor prin organizarea de întâlniri și dezbateri adevărate, altfel acea guvernare poate deveni tiranică. Mai mult decât atât - democrația moldovenească riscă să devină o democrație fără “demos”, adică fără popor, deci, o putere care nu reprezintă pe nimeni, afară de titularii acesteia. Pe de altă parte, trebuie constatat că procesul democratic este unica posibilitate de a produce un drept la înălțimea modernității juridice, iar interpretarea acestuia este necesar să urmeze aceleași standarde.

Ignorarea postulatelor teoretico-filosofice

Eu, ca fost profesor al unor din judecătorii constituționali de la 7 iunie 2019, (deși unii ar putea să nu țină minte, iar alții să nege rolul meu în formarea lor profesională, ceea ce la moment ar fi un compliment pentru mine), vreau să arăt greșelile impardonabile pe care le-au comis, neținând cont de postulatele teoretico-filosofice ale dreptului:

1. Țin să amintesc faptul că normele juridice după natura conduitei pe care o prevăd se împart în: norme juridice imperative și non-imperative (dispozitive). Normele imperative la rândul lor se împart în norme juridice onerative și norme juridice prohibitive. Primele (onerative) sunt cele care prescriu în mod expres obligația de a săvârși o acțiune, iar cele prohibitive sunt cele ce interzic săvârșirea unor acțiuni, fapte. Normele juridice dispozitive sunt normele care, fără a obliga sau interzice în mod categoric o acțiune, o conduită, prevăd posibilitatea ca subiectul să aleagă singur o conduită, acționând după propria apreciere. Caracterul imperativ sau dispozitiv al normei se determină din redactarea normei, utilizarea unor cuvinte, cum ar fi: pentru norma imperativă „trebuie”, „este obligat”, iar pentru cea dispozitivă fiind utilizat cuvântul „poate”, „se recomandă”, etc.

2. Dacă avem în vedere tezele de mai sus (care sunt împărtășite de toți specialiștii juriști, inclusiv de cei care le-au predat Teoria generală a dreptului și foștilor judecătorilor constituționali în timpul studenției lor la facultate), concluzia este că norma art.85 este una dispozitivă. Adică pentru a debloca situația Președintele Republicii Moldova are la îndemână acest mecanism de dizolvare a unui Parlament care a blocat procedura de adoptare a legilor timp de 3 luni. Deci, Președintele nu poate fi impus să dizolve Parlamentul, (cu atât mai mult în mod ultimativ că au trecut 90 de zile), aceasta fiind o acțiune lăsată la discreția

Președintelui, care trebuie să se consulte cu fracțiunile parlamentare înainte de aceasta, ca să se convingă că alte soluții nu are.

3. Președintele Republicii Moldova a constatat că există o altă soluție, de aceea Parlamentul s-a convocat în mod normal în ședință pe 8 iunie 2019, fiind un Parlament legal constituit în urma alegerilor parlamentare din 24 februarie 2019 care au fost recunoscute atât pe plan intern, cât și extern, iar mandatele deputaților au fost validate chiar de Curtea Constituțională.

4. Curtea Constituțională poate multe, dar nu chiar totul. Ea nu este de asupra Constituției, toate autoritățile statului, deci, inclusiv Curtea Constituțională trebuie să respecte Constituția și în primul rând art.2 „Suveranitatea și puterea de stat”, suveranitatea aparținând poporului Republicii Moldova, iar poporul și-a exprimat voința sa în cadrul alegerilor din 24 februarie 2019.

5. Orice interpretare juridică trebuie să țină cont atât de litera, cât și de spiritul legii, care evidențiază finalitatea dreptului, ideile fundamentale ce stau la baza lui. Mergând pe această linie de gândire arătăm că și litera, și spiritul Constituției îndemna la exercitarea puterii de către Parlamentul legal constituit, cel ce exprimă voința electoratului, pentru a da curs realizării suveranității poporului. În orice interpretare cel ce interpretează trebuie să interpreteze în sensul de a susține o activitate și nu de a o bloca. Aici este potrivit a-l cita pe Nicolae Titulescu care cu un secol în urmă, fiind preocupat de reorganizarea învățământului juridic, atenționa că renovarea învățământului juridic va începe atunci, când toți se vor pătrunde de ideea că sub abstracțiunea legilor se mișcă oamenii, de aceea interpretarea științifică și prin urmare umanitară a dreptului constituie finalitatea educației juridice... și cel mai bun practician în drept va fi acela care nu va sacrifica interesele semenilor săi unei construcții mintale abstracte și va înțelege că legea este pentru om și nu omul pentru lege [5, p.58-60].

6. Curtea Constituțională prin decizia sa a pus temelia blocării exercitării puterii de către Parlamentul legitim, constituit în urma alegerilor din 24 februarie 2019. Dacă un număr de deputați—40, alcătuind minoritatea parlamentară (deputații din partea PDM, Partidul Șor) nu participau la ședințe, aceasta este în detrimentul lor, căci astfel nu pot exprima voința alegătorilor lor, ei având această posibilitate reală. Prin comparație, Curțile constituționale din statele europene, atunci când controlează constituționalitatea unor acte, printre multiplele sensuri le preferă pe cele compatibile cu Constituția, pentru aceasta recurg la tehnici mai rafinate de interpretare, printre obiectivele de care se ghidează Curțile Constituționale este cel de a acorda o maximă eficiență textului constituțional, astfel încât țin cont de regula formulată încă de romani în sensul interpretării unui act în așa fel încât să producă efecte, dar nu să rămână fără efect.

7. Orice interpretare juridică trebuie să țină cont de valorile societății, de principiile generale ale dreptului. Un judecător renumit din trecut B. Cardozo

scria despre judecători, valabil și pentru cei constituționali: „Judecătorul nu poate introduce novele pentru plăcerea proprie, el trebuie să-și găsească inspirația în principiile consacrate” [6, p.109].

Printre aceste principii unanim recunoscute sunt principiile statului de drept, al democratismului și al supremației Constituției. Democratismul înseamnă că puterea aparține poporului, care o exercită fie direct, fie indirect prin intermediul reprezentanților săi, care sunt deputații și nu judecătorii Curții Constituționale. Ce a obținut societatea în urma deciziei Curții Constituționale din 7 iunie? Instabilitate, criză politică sau uzurparea puterii de către o minoritate parlamentară (fostă majoritate) care refuza transferul real al puterii către majoritatea parlamentară și guvernul format de aceasta? Curtea Constituțională s-a plasat astfel de partea acestei minorități, uzurpatori ai puterii de stat.

8. Referitor la faimosul termen de 3 luni, echivalat de Curte cu 90 de zile, pe care l-au socotit pe durata a tocmai 17 zile – de la 22 mai (data depunerii sesizării) până la 7 iunie (data pronunțării deciziei). S-a susținut că în această operație au utilizat prevederile Codului civil. Codul civil reglementează raporturile juridice dintre particulari, fie că sunt persoane fizice sau juridice și nu dintre autoritățile statului. Chiar și așa, acest termen nu expirase, căci Parlamentul a fost convocat în prima ședință la 21 martie, deci de atunci putem considera că a început a curge termenul de 3 luni pentru procedura de adoptare a legilor, nefiind convocați deputații nu puteau începe procedura de adoptare a legilor. Referitor la etapele și particularitățile procedurii legislative încă în anul 2012 Curtea s-a pronunțat asupra dreptului la inițiativă legislativă, ce marchează începutul procesului legislativ, acest drept fiind prevăzut de articolul 73 din Constituție. Curtea a arătat că dreptul de inițiativă legislativă constă în posibilitatea subiecților indicați în articolul 73 din Constituție de a prezenta propuneri de *lege ferenda*, corelată cu obligația Parlamentului de a le examina, dezbate și de a se pronunța asupra acestora prin adoptare sau respingere. Totodată, Curtea a relevat că orice inițiativă legislativă, pentru a fi materializată într-un act final adoptat, urmează să parcurgă un anumit mecanism procedural, care determină întregul proces legislativ. Astfel, Curtea a definit procedura legislativă parlamentară ca totalitatea regulilor pentru pregătirea examinării, examinarea și votarea unui proiect de lege în Parlament [7]. Având în vedere această interpretare, menționăm că pe 21 martie 2019 când a fost convocat Parlamentul deputații blocului Acum au înaintat în Secretariatul Parlamentului două proiecte de legi și cinci proiecte de hotărâri ale Parlamentului, care au fost înscrise în Registrul de intrare al Parlamentului pe 22 martie, deci procedura legislativă nici de cum nu putea începe la 9 martie 2019, când au fost doar validate mandatele, ci cel mi devreme pe 21 martie.

9. Referitor la remarca precum că deciziile Curții Constituționale sunt definitive și nu pot fi supuse nici unei căi de atac. Da, în general Curțile Constituționale

din alte state se bucură de autoritate binemeritată tocmai pentru că judecătorii constituționali sunt profesioniști independenți integri și sincer preocupați de realizarea dreptății. În acele state organele de jurisdicție constituțională sunt în serviciul cetățeanului, nu a unui om sau a unui partid. Când lucrul acesta se va întâmpla și la noi, atunci autoritatea Curții va fi câștigată. Am scris și cu alte ocazii și repet: nu trebuie suprasolicitată autoritatea lucrului judecat, acest principiu nu are o valoare absolută, (în paranteză fie spus: pentru a da trimitere la el este necesară autoritate, pe care justiția noastră nu o are).

CONCLUZII

Necunoașterea sau ignorarea principiilor dreptului, a valorilor constituționale, printre care cea a suveranității poporului, poate avea urmări foarte grave și în Republica Moldova a avut aceste consecințe în contextul evenimentelor din iunie 2019. Numai niște judecători constituționali profesioniști, independenți, integri, cu bun simț, pentru care valorile constituționale sunt repere imposibil de ignorat, pot restabili încrederea în justiția constituțională.

Referințe bibliografice:

1. Gheorghe Mihai. Fundamentele dreptului. P.I-II. București: ALL BECK, 2003, p.109.
2. Eugeniu Speranția. Introducere în filosofia dreptului. Cluj, 1946, p.346.
1. Ion Craiovan. Un posibil ghid pentru cercetarea științifică în domeniul dreptului. București:Pro Universitaria, 2013, p.77.
2. Dominique Rousseau. Question de Constitution, În: Le nouveau constitutionnalisme, Mélanges en l'honneur de G. Conac, Paris: Économica, 2001, p. 8.
3. Nicolae Titulescu. Observațiuni asupra reorganizării facultăților de drept. București,1904, p.58-60.
4. Apud: Aharon Barak. Judicial discretion. Yale University Press, 1989, p.31
5. Hotărârea Curții Constituționale nr. 15 din 04.12.2012. În: http://www.constcourt.md/ccdocs.php?l=ro*ccdocs.php?l=en*ccdocs.php?l=ru*http://?l=ro&idc=104&t=/Activitatea-jurisdictionala/CCDOC (Accesat la 20.09.2019).